محل مطبعه واداره :

جغـال اوغلنـده امنیت
صندوغی جوارنده
شنکول یقوشنده
۲۲ نومرو

صراط مستقیم

۱۳۲۶

امظار :

مسلکمزه موافق آثار
جدیه معالممنونیه
قبول اولنور

درج ایدلهین آثاراعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، علوم ، حقوق ، ادبیات تاریخ ، وسیاسیاتدنه وبالخاصه احوال وشئونه اسلامیه دنه بحث ایدر وهفتده بر نشر اولنور .

آبونه بدلی

	سنهلکی	التی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	٦٥	٣٥	غروش
روسیه «	٦,٥	٣,٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب
تاریخ تأسیسی
۱۰ تموز ۳۲٤

درسعادتده نسخهسی ٥٠ پارهدر

قیرلهدن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی
۲۰ غروش فضله آلنیر

عدد : ١١٦ | ۲۲ ذی القعده پنجشنبه ۱۱ تشرین ثانی ۳۲٦ | بشنجی جلد

مصاحبه

انسانلر قدرت فاطره طرفندن کندیلرینه تودیع اولنان قوایی درلو درلوشیلره صرف ایدرلر . اعمال فکری متعاقب استنباط ایتدکلری نتایجك علی الاکثر نفس الامره مطابقتی ادعاایله متسلی اولورلر . هرهانکی برمسئلهنك احاطهٔ کنههحال حاضرهکی وسائطله تأمین وصول ایدهمزلرسه ایلریده تمامیله حلنه موفق اولهجقلرینه دائر ینه کیزلی برامید بسیلرلر . انسانلرك بوفکری ترقیات مدنیهنك منشـائیدر امر برعکس اولایدی بوکونکی ترقیات پیغولهٔ خفاده قالیرایدی . زیرا برشیئك ممکن یاخود محال اولدیغنه قبل التدقیق وقوف متعذر اولدیغندن انسان ایچون بویولده حرکت ضروریدر . انسـان ساحهٔ تدقیقاتده اجالهٔ افکاردن صکره ممکن ایسه نتیجهیه تأمین وصـول ، دکل ایسه عزمندن نکول ایدر . محال ظن اولنان نیجهشیلر بوصورتله سلسلهٔ ممکناتهٔ ادخال ایدلمشدر . اکر انسان اوظنك تحت تأثیرنده قالمش اولیدی امر برعکس اولورایدی .

کوریلیورکه انسان جولان ایتدیکی ساحهٔ مدرکاتهٔ برحد تعیین ایدلدیکنی ایسته میور . هروادیده کندیسنی مطلق العنان کورمك ایسته یور ؛ فقط استادندن مصارعه صنعتی تحصیل ایتدکدن صکره ، صنعتك مکتوم بر نقطهسی قالمدیغنه ذاهب اولهرق استادینی میدان مصـارعهیه دعوت ایدن پهلوان مغرورکبی عادتا طبیعته تحدی ایدییور ؛ بیلمدیکی براویونله صیرتی یره کلمك احتمالی اولدیغنی درخاطر ایتمیور .

واقعا کندیسنده ساحهٔ حقیقتك خبایای مظلمهسنی تنویر ایدهجك برنور ، برضیاپوق دکل ؛ فقط اوساحهنك وسعتی ، انی تنویر ایدهجك ضیانك قوتی نه قدردر ؟ ایشته مسئلهنك اصل حل ایدیلهجك جهتی بودر . حکیم ازلی البته انسانی ، انسانده یاراداجغی قدرتی ، اوقدرته استناداً کوستره جکی جرأتی علم ازلیسیله محیط ایدی . هرشیئی مقیاس مخصوصیله اولچوب بیچن ، هرشیئك مقدار حقیقیسنی اومقیاسه کوره تعیین ایدن قدرت فاطرهنك ، صورت ومعنی اعتبـاریله خلقت بشرده برمقیاس مخصوصی اولدیغنده ، شبهه ایدیلهمز .

ایشته انسانلر قدرت فاطره طرفندن کندیلرینه ویرلمش اولان قوته استناداً سرخلقتده کامن علت غائیهایله ، کندی حقیقتلری ، فطرتهکی حال وموقعلری حقنده درلو درلو اعتقاداته ذاهب اولدیلر . شرائع انبیایه معتقداولانلر بومبحثده قبل شـارعدن تلقی ایتدکلری خبرصادقی بلاتردد قبول ایله کرك عوالمك ، کرك کندیلرینك خلقنده کی علت غائیه یی ادراکلادیلر ؛ دغدغهدن ، اضطرابدن قورتیـلهرق موعود اولان کمال معنویتك احرازینه حصروجود ایتدیلر .

مسلکلرنده یالکز مقتضـای عقله متابعت ایدنلر کاه انسـانك حقیقت ذاتیهسنده ، سرخلقتنده پك بیـوك حکمتلر ملاحظه ایدهرك ارباب شرائعك بومبحثدهکی اعتقادینه یاقلاشدیلر ؛ کاه یکیدن یکی کشف ایدیلن حقایق فنیهنك تأثیریله اواعتقاددن فرسخ فرسخ اوزاقلاشدیلر . مثلا برزمان دنیلیورایدیکه : کرهٔ ارض مرکز عالمدر ، افلاك ، شمسیله ، قمریله ، کواکبیله ارضك طفیلیاتی مثابهسنده اولوب دائما انك اطرافنده دونر ، یریوزنده کی تحـولاتی حاصل ایدر . انسـان عالم اصغر ، Microcosme ، کائنات عالم اکبر Macrocosme» درعالم اکبرده نه وارسه انك برنمونهسی ده عالم اصغرده موجوددر . عالمده مشهود اولان بوفعالیت مخدوم کائنات اولان نوع بشر ایچوندر . زیرا علت غائیهٔ خلقت اودر .

انسانلرك عالم طبیعتدهکی موقعلری حقنده کی بواعتقادلری عصر ـ لرجه دوام ایتدی . کندیلرندن صادر اولان افعـال واثارك کافهسنده بواعتقـادك عظیم تأثیری کورولدی . ادراك بشر فابریقهسندن چیقان

معمولاتك كافه‌سی بواعتقادك مفاد مجملنی حاوی برتمغا ایله تمغالاندی .

بو اعتقـادك ارض وسمایه عائداولان شقنی برطرفه براقه‌لم ، عجبا انسانه عائداولان قسمی باکلشمی‌ایدی؟ بونك جوابی اشاغی‌کی سطرلرده کوریلیر .

تعاقب ادوارایله علوم وفنون ترقی‌ایتدی . نظریه‌لرد کیشدی . بزی جوانب اربعه‌مزدن محیط اولان اطلس کردون مقراض فکروانديشه‌ایله کسیلدی . انك ماوراسنده نامتناهی برساحه کورولدی . اجرام سماویه‌نك جسامت حقیقیه‌لری تعیین ایدلدی . فضـای بی‌انتهایه قوم دانه‌سی کبی سرـ پیان لایعدولایحصی عوالمك ایچنده ارضدن ملیون کره بیوکلری بولندیغی ادراك اولشلدی . بوحقایق میدانه چیقنجه کرهٔ ارض اولدیغی یرده طوکه‌قالدی . عالم فکر ونظرده ظهورایدن بو انقـلاب کرهٔ ارضی موقع بلندندن دوشوردی . برکوی مختاری کویك انك معظم برسیاسی ایکن بر کون پادشاه اوکویدن کچه‌جك اولورسه مختارك نه اهمیتی قالیر ؟ کونشك یاننده اداره‌قندیلی نه‌ایسه ، پادشـاهك یاننده کوی مختاری‌ده او در . ایشته بو حقایقك انکشافندن صکره کرهٔ ارض ده عصرلردن بری کندیسنه توجیه ایدلمش اولان شرفدن تجرید ایدلدی . کمال عظمتله متکاپیرای صدر اجلال ایکن ، فقرای چله کشـان کبی شمسك اطرافنده دونـمکه ، اسکی غروریتك نتیجه‌سی اولان مأثم سـابقه‌سندن تائب ومستغفر اولمغه باشلادی .

کرهٔ ارضی اوج اعلای اقبالدن خضیض سافل ادباره ایندیرن کیم؟ شبهه‌سز انك اوزرنده ظهورایدن، اجزاسی انك اجزاسندن مستعار، کندیسی انك نعمتیله پرورده اولان انسـان . شرف وجوده ارض واسطه‌سیله نائل اولدیغی حالده ارضه‌قارشی شکرانه‌بدل کفران ایله مقابله ایتدی . عجبـا کندیسی نه اولدی ؟ کنـدیسی نه اولدیغنی اوده بیـله‌مدی . دهـامی بیودی ؟ یوقسـه بسبتونمی کوچولدی؟ اکلایه‌مدی یالکز اعتقـاد قدیمك بومرج ومرج آنیسی عالم انسـانیتك تفکراتنی بشقه براستقامته سوق ایتدی . مدرکه فابریقه‌سندن چیقان معمولات فکریه‌نك تمغـاسی دکیشدی؛ چونکه انسانلر نامتناهی عالملرك ایچنده ارضلریله، فلانلریله ذره قدر بیله قالمدقلرینی اکلادیلر .

اوت نامتناهی برعالم ! اونك ایچنده ذره‌قدر موقعی اولمیان برارض! اوذره درده تقسیم اولندقدن صکره ربعنده‌کی صنوف موالید آره‌سنده برده انسان ! اویله برانسـان که کندی دعواسنه نظراً خلاصهٔ اکوان ! جسم عالمه‌جان ! محیط اسرارکن فکان !غریب دعوی عجیب خولیا !

ایشته انسانك بو هیکل محسوسدن عبـارت اولدیغنه قائل اولانلر بویله دوشوندیلر ، کندیلرینی تولیدیأس ایده‌جك درجه‌ده حقیر ، ناچیز کوردیلر . طانلی خولیالر بیتدی .

انسـانك موقع حقیقیسی انلرك نظرنده کویا تحقق ایتـدی . انسانك بوحقایقه وصولدن صکره نفسنی حقیر کورمسی پك مستحسن اولور ایدی . فقط مثلا هر دوشونن ، شارح مثنوی صاری عبدالله افندی کبی دوشونسه ، آنده‌کی مایهٔ سعادت هردوشـونده اولسه ! باقکز مراد رابع زمانـده مسـند ریاستی یعنی شـمدیکی خارجیه نظارتنی احراز ایدوب مشارالیه ایله بغداد سفرینه کیدن اوپیر معظم اثرینـك برنجی جـلدنده نه دیور : « روی زمین عرش اعظمك مرکزنده ، مرکز دائرهٔ عظیمـه‌ده نقطـهٔ موهومهٔ پرکار وفضای وسیعك میاننده حبهٔ خردله ودانهٔ سمسم مقداری فرض اولنمشدر . ایمدی ای نور دیدهٔ پدر خواب غفلتدن بیدار اول وحبهٔ مذکوره‌ده کندی مقداریکی بیل وعقلکی جمع ایدوب دنیانه شیٔ حقیر اولدیغن ملاحظه قیل ! عجب دکلیدرکه بونك کبی بی مقداری اولاشـه‌میوب برای ملك داوری ، سلطنت وسروری بردانهٔ خردل ایچون عسکرلر چکیلور ، علملر آچیلور ، باشلر کسیلور ، قانلر دوکیلور . و انواع کستاخی ایله خالق ییچون اونودیلور !

ونیچه فراعنه پیدا اولوب دعوای ربوبیت قیلور . ایواه ودریغاه! بوقدرت وعظمتی مشاهده ایتمش ایکن جبههٔ عبودیت وناصیهٔ مسکنتی زمین اطاعت وانقیاده وضع ایتمینلرك حالی نیچه اولور ؟ »

حضرتك اثرکزینندن تبرکاً بورایه نقل اولنان شوسطرلر منصفانه تأمل ایدیله‌جك اولورسه کندیسنك کائنات ، انسان حقنده نصل برفکره صاحب اولدیغی، سوزلرینك حکمی ، اجتماعی نه بیوك برحقیقتی تضمن ایتدیکی ، بونظریه ایله ایمان واعتقادینه نصل قوت ویردیکی کوریلیر .

صکره بو حقایقه بر بشـقه‌سی‌ده واقف اولیور . لسان شریعتله لسان حکمتك بشـقه بشـقه شیلر اولدیغنی تمییز ، بونظریاتی حقایق دینیه ایله تألیف ایده‌مدیکندن بنیان ایمان واعتقادینی زیروزبر ایدیور. برچوق کیمسه‌لرك ظلمت ابادکفروالحاده بوقپودن کیردکلرینی کوریور. اعاظم دین مبینك بوحقـایقه، واقف اولمدقلرینه ذاهب اولهرق انلرك زماننده بوحقایق مکشوف اولسه‌ایدی ، بهمه‌حال اعتقادلرنده عظیم بر تبدل وجوده کتیرر ایدی کبی تلقین محض شیطانی اولان برظن باطله قوت ویریور. بیچاره انی بیلمیور که اعاظم دین مبین اوحقایقی بزدن ایی بیلورلر ایدی .

انلرك بیلدیکی دها نیچه حقایق واردرکه انلره اسناد جهل ایدن غافلك بیك‌سنه دهایشامسی فرض اولنسه، مسلك سقیم وفکرعقیمندن رجوع ایتمدکچه اکلامق دکل حتی و جودندن خبردار اولمق احتمالی یوقدر .

اوحقایق نه‌در ؟ اوکبی آدملره بوکبی حقایقدن بحث ایتمك دوموزك بوینه مجوهر قلاده طاقمق کبیدر . صنوف مخلوقاتدن کافه‌سنك کندی فطرتنه موافق بر غذاسی واردر . بارکیرك اوکنه ات ، ارسـلانك اوکنه اوت قونه‌جق اولورسه هرایکیسی‌ده باشنی اوته طرفه چویرر. دماغی مایهٔ انکار ایله مشبوع اولان برکیمسـه‌یه بوکبی حقایقدن بحث ایتمك کله‌نك بتون معناسیله عبثدر.

« محل قابل وانکه نصیحت عاقل »

بونده تعجب ایده‌جك هیچ برشی یوق . زیرا مؤثر واحددن قابلیات متفاوته حسبیله آثار مختلفه ظهوری طبیعی‌در . مثلا کونشـك نوری حقیقت واحده اولدیغی حالده برشکوفه زاره عکس انداز اولسه نظره

پیرا چیچکلر ،مزبلهیه عکس ایتسه تحملفرسا قوقولرحاصل اولور . حال بوکه قباحت کونشك نورنده دکل ، اونوردن قابلیات مخصوصه‌لرینه کوره منفعل اولان طبایع مختلفه‌ده . بونك کبی بعض حقایق‌ده اشخاصك استعدادلرینه کوره کاه مایهٔ اسلام وایمان ، کاه اساس کفر وطغیان اولیور .

مثنوی

هردوکون زنبورخوردنداز محل
لیل شد زین نیش زان دیکرعسل
هردوکون آهو کیاخوردند واب
زین یکی سرکین شدوزان مشك ناب
هردونی خوردند ازیك آبخور
ان یکی خالی و آن پر ازشکر
صدهزاران این چنین اشباه بین
فرقشان هفتاد ساله راه بین
این خورد کردد پلیدی زان جدا
وان خورد کردد همه نور خدا

فی‌الحقیقه اویله‌در . بال آریسیله اشك آریسی عین ازهاردن عصاره چین اولدقلری حالده عصارهٔ واحده برنده‌نوش جان ، دیکرنده نیش جانستان اولیور .

کذا هرایکی نوع کیك عینی اوتی یدکاری،عینی صوبی ایچدکاری حالده بواوت ، بوصو برنده برماهیت خبیثه‌یه اقتران ایدییور . برنده مشك ناب اولیور .

هرایکی نوع قامش عینی طوپراقده بیتدکلری ، عینی صودن فیض آلدقلری حالده برینك ایچی بوم بوش ، دیکرینك ایچی شکرله مملو اولیور .

سوق کلام بزه شیرازهٔ بحثی غائب ایتدیردی . استطرادی برچوق سوزلر سویلتدی . بحثه رجوع ایده‌لم :

یوقاریده بوحقایقك انکشافیله انسان کندیسنی حقیر کوردی دیمش ایدك . انسانك کندیسنی ناچیزکورمسی فی‌نفس‌الامر مستحسن ایکن نقطهٔ نظرك اختلافی حسبیله بو فکر پك چوق شیلری برباد ایتدیکندن آنده‌کی استحسان هبا اولدی . اکر بویولده دوشونلر مقام ربوبیته قارشی، بولندقلری موقع عبودیتده نفسلرینی حقیر کورمش اولیدیلر حق عبودیتی ادا ، بوتنزل مادیلریله مرتبهٔ کمال اصلیه ارتقا ایتمش اولورلرایدی . منکرادیان‌اولانلرده‌ایسه نه‌فکر ربوبیتدن نه‌ده‌فکر عبودیتدن اثرقالمامش‌اولدیغندن مقایسهٔ مادیلری نتیجه‌سنده برطرفدن انسانیتی موقع بلند تکریمدن ایندیردیلر ، بر طرفدن‌ده دعوالرینی دعوای ربوبیت درجه‌سنه چیقاردیلر . افراط وتفریطی جامع اولان بووبوکبی فکرلر پك فنا نتیجه‌لر ویردی ، حالاده ویرمکده‌در .

عالم طبیعتك قسحت بی‌پایانی نه‌اولورسه اولسون ، «الانسان‌سری واناسره » حدیث قدسیسی مفادنجه اسرار الهیه‌دن بر سر اولان انسانك کائناتده‌کی موقعنه ، موقع بلند تکریمنه ، حقیقت ذاتیه‌سنه اصلا تأثیری یوقدر . انسان بوکبی حقایقك انکشافیله موقعندن دوشمز ، بلکه بر قات دها اعتلا ایدر ؛ فقط حقیقت ذاتیه‌سندن غافل اوله‌رق کندیسنی مادیات ایله مقایسه‌یه قالقیشه‌جق اولورسه ، عالم طبیعتده کندیسی‌ایچون جزء لایتجزی قدر برموقع تعین بوله‌ماز. مادیتندن صرفنظرله حقیقت ذاتیه‌سنی نظر اعتباره آله‌جق اولورسه ، احاطهٔ معنویانه ساحهٔ لاتناهینك کافی کلدیکنی کورير .

زیرا قصدده اول ، ایجاددده اخراولان اودر . مادیوندن بشقه بتون فلاسفه انسانك بوهیکل محسوسدن عبارت اولیوب انده تجلی ایدن لطیفهٔ ربانیه‌دن عبارت اولدیغنی قبول ایدیورلر ، « من عرف نفسه فقد عرف ربه » روح‌ایچون امتداد وانقسام یوقدر ؛شوحالده عالم‌ایستر متناهی‌اولسون ، ایستر نامتناهی اولسون حقیقت انسانیه‌نك انکله مقایسه‌سی قطعیا صحیح اوله‌ماز . اوت ! امتداد وانقسام شانندن اولیان برحقیقتك ، امتداد وانقسامدن بشقه برشی اولیان دیکر برحقیقتله مقایسه‌سی،اومقایسه‌یه کوره تقدیری نه‌وجهله صحیح اوله‌بیلیر؟چونکه هرایکی ماهیتك خواص وکیفیات‌مخصوصه‌لرنده‌بوجه‌ما مناسبت یوقدرکه حتی مقایسه‌لرینه امکان‌مساعد اوله‌بیلسون !

حضرت شیخ‌اکبر بیوریورکه « فلا اعزمن الانسان بربوبیته ولااذل منه بعبودیته » یعنی‌اوصاف ربوبیتله اتصافی اعتباریله عالمده انساندن عزیز برشی اولمدیغی کبی مرتبهٔ عبودیتده قیامی اعتباریله‌ده دنیاده اندن ذلیل برشی یوقدر .ایشته انسان بویله بربرزخ جامعدر . یالکز بو اعتباریله انك بیوکلکندن کوچکلکندن بحث اولنه بیلور . بشقه‌صورتله بحث‌اولنه‌ماز. برازاوزونجه سویلدك .فقط بوکبی محاکمات سقیمه‌نك دائرهٔشمولی یالکز اصحابنه انحصارایتسه ایدی بوندن هیچ برمحذور تولد ایتمزایدی ،انجق بوکبی یاکلش‌فکرلر بعض کیمسه‌لره پك‌چوق عظائمی استصغار،پك‌چوق معالیی استحقار ایتدیردیکندن تعمیری غیرقابل تخریبانه سببیت ویریور . نه‌دیمك ایستدیکمزی صره‌سی کلیرسه ایلریده برمصاحبه ایچون زمین‌اتخاذ ایدرز .

کندیلری حقنده مختلف افکاره ذاهب‌اولان‌انسانلر عالم‌حقنده‌ده درلو درلو اعتقاداته‌ذاهب اولیورلر . مثلا کیمی بوعالمی خیر محض ، کیمی‌ده شر محض‌اولمق اوزره تلقی ایدیور .کیمی اولمك‌یشامقدن‌ایدیدر دیور.کیمی‌ده‌عکسی قضیه‌یی التزام ایدیور.خلاصه‌هربری برشی‌سویلیور .

دنیانك تقدیر ماهیتی حقنده بین‌الحکما بر قاچ مسلك واردر . برازده انلردن بحث ایده‌لم ؛فقط بومسلکلرنه اولورسه اولسون ینه دنیایی سومه‌مین همان یوق‌کیدر . هله « شوپنهاور » ، قول وفعلنده توافق‌اولمیان بوفیلسوف‌دنیایی‌بوقدرفنا کوردیکی‌حالده انك‌ایی کورنلردن زیاده سومش ، صکره‌ده هرکسی دنیادن تنفیر ایچون سویلمدك سوز براقمامش ، شاعر نه‌کوزل سویلمش :

اصبحت‌الدنیا لنا عبرةً
فالحمدلله علی ذلکا
قداجمع‌الناس علی ذمها
وما اری منهم لها تارکا

بومسالك مختلفه اربابی عالم حقنده شویوله بیان‌فکر ایدیورلر :

اکر جناب حق لطیف و حکیم ایسه عوالم ممکنه‌نك بعضیسنی بعضیسنه ترجیح خصوصنده بهمه‌حال کندیسی ایچون بر سبب کافی اولمق لازم کلیر . عوالم‌ممکنه‌یه ترجیحاً خلق‌ایتدیکی بوعالمك‌خالقنده، انك ابدع ممکنات اولمسندن بشقه نه‌کبی بر سبب تصور اولنه‌بیلیر ؟

بناءً علیه بولندیغمز شو عالم عوالم ممکنه‌نك ابدعی ، احسنی دیمکدر . « مالبرانش » ایله « لایبنیج » ك عالم حقنده‌کی فکرلرنی بو مرکزده‌در . بونلرك مذهبنه « استحسانیهٔ مطلقه » دیورلر. بومذهبی مطلق اوله‌رق قبول ایتمیوب انی‌بعض قیودایله تقیید ایدنلرده‌رادرکه بونلرك مذهبنه « استحسانیهٔ اضافیه » یاخود نسبیه دینور .

بومذهبه سالك اولانلر دیورلرکه : الام واکداری بو عالمدن دها ازبرعالمك خلقی‌ده قدرت الهیه‌یه نظراً ممکن ایدی . اکر جناب حق بویله‌برعالم خلق ایتمش اولایدی شمدیکی عالمدن دها ایی برعالم‌موجود اولورایدی . مادام‌که جناب حق عوالم ممکنه‌نك ایچنده بوعالمی خلق ایتمشدرشوحالده عوالم ممکنه‌نك احسنی خلق ایتمه‌مش دیمکدر .اکر مشیت‌ازلیه‌سی تعلق‌ایتمش اولایدی کمال‌ذاتیسنك‌مقتضاسنه دها موافق بر بشقه عالم یارادہ بیلیر ایدی .

لکن عوالم ممکنه‌نك احسن و ابدعنی خلق ایتمك جناب حق ایچون واجب دکلدر . چونکه بونده تحدید مشیت واردر . برده جناب حق نامتناهی صفات کمالیه ایله‌متصف اولدیغندن یاراداجغی او عالمك ، کمالات غیرمتناهیه‌سنه نظراً یینه دون بردرکه‌ده قالمسی ، تکمل اعتباریله اندن بشقه دها بر چوق عوالمك سلسلهٔ ممکنات داخلنده بولنمسی لازم کلیر ایدی .

بنابرین ایچنده بولندیغمز بوعالم عوالم ممکنه‌نك ابدعی دکلدر . یالکز وجودی بالوجوه عدمنه مرجح اولان « ایی » برعالمدر. ایشته « فلون » و « بوسوئه » کبی حکمانك عالم حقنده‌کی فکرلری‌ده بودر .

بواعتقادك نقیضنی التزام ایدن « استقباحیه » مسلکنه سالك اولان‌فلیسوفلرباشلرنده « شوپنهاور» اولدیغی حالده: عالم‌عوالم ممکنه‌نك ابدعی دکل ، اقبحی ، اشنعی‌در دیورلر . مدعالرینی تأیید ایچون‌ده اتیده‌کی دلیللری اتیان ایدیورلر :

حیات‌عذاب‌دائمیدن عبارتدر.دنیاده‌فرد آفریده‌یوقدرکه‌ایام کذشتهٔ حیاتنك اعاده‌سنی صورت مطلقه‌ده قبوله راضی اولسون . بهمه حال انده برچوق‌تعدیلات‌اجراسنی ایستر . بوندن آکلاشیلیرکه عامه‌نك‌عالم حقنده‌کی فکری، اعتقادی استقباحدن بشقه بر شی دکلدر . مرارت حیاتك ، تکمل عضویله‌مبسوطاً متناسب اولدیغی فناً ثابتدر. انسان نه‌قدر تکمل‌ایدرسه‌حیاتدن‌دویدوغی عذاب‌ده اونسبتده تزاید ایدیور باقکز حیاتدنك زیاده بیزار اولانلر اعاظم دهاتدر . دیمك‌که تکمل دنیلن شی‌ده فی‌حدذاته فنا برشی ایمش !

بوندن‌بشقه‌ادامهٔ‌حیاتمز،عشق،افنای‌حیات‌غیر کبی‌ایکی‌اساسه‌توسلله ممکن اولیور . حال‌بوکه‌برارسلان‌بر قیونی‌پارچه‌لیه‌جق اولورسه برکره ارسلانك دویدیغی لذتی ،برکره‌ده قیونك چکدیکی عذاب و زحمتی دوشونمل !اعظم لذائذ دنیلن « عشق »ه کلنجه ذوی‌الارواحك‌دوچار اولدیغی مصائبك اك مدهشلری بومنبعدن ترشح ایلمکده‌در .

عشق دنیلن شی عقلی‌افساد ، بنیان سعات انسانیه‌یی اساسندن بر بادایدیور ، بر چوق فجایعه‌سببیت ویریور . بونلرك کافه‌سی بقای نوعی‌یه خدمت ایتمك ،بوعالم ابتلایه‌کندی کبی برطاقم‌بدبختانی کتیرمك ایچوندر. طبیعت بتون مخلوقاتی کندیسنجه ملتزم اولان غایاته‌طوغری کمال درشتیله سوق ایدییور ، آنلرده بوبی رحمانه اجبارك اوکنده یوارلانوب کیدیور .

حیاتك عذاب‌دائمی اولدیغنی آتیده‌کی مثال‌دها واضح بر صورتده اثبات ایلمکده‌در: یشامق‌دنیلن‌شی حرکتدن، مجاهده‌دن‌عبارت اولوب بونك هرایکیسی‌ده براذادر . شوحالده دائمی برحرکتدن بشقه برشی اولمیان حیاتمزده ماهیتی اعتباریله براذی دیمکدر .

بوندن بشقه دنیابرمشیت مبرمه‌نك حکمنه تابعدر . مشیت‌دنیلن شی‌ده اساساً مطلق یعنی‌هردرلو قیود عقلیه وسائره‌دن ازاده بر قوتدر. شوحالده مشیت رابطه‌سزلغك ، هیچلکك مرادفی کبی بر شی دیمك اوله‌جق . مادام‌که عالمده حکمفرما اولان قوت‌ده برمشیت مبرمه‌دن عبارتدر . دیمك أوده بوماهیتده برمؤثردن بشقه بری دکلدر !!

« حارتمان » « استقباحیون » ك عالم حقنده‌کی بو فکرلرینی نوعما تعدیل ایده‌رك او مشیت مبرمه ایله برابر شعور نفسیدن محروم دیکر براساسك دها وجودینه قائل اولیور .

آنك اعتقادینه کوره بواساس کندی کندیسندن خبردار اولیان بر فکر اولوب ایفا ایتدیکی وظیفه‌ده ، مشیت معهوده طرفندن تهیه واحضار ایدیان غیر منتظم موادی‌حال انتظامه ارجاع ایتمك ایمش . حارتمانك مسلکنه« استقباحیهٔ اضافیه »دیورلر . حارتمان بونظریه‌سنه استناداً عالمده بری « ایی » ،دیکری « فنا » اولمق اوزره ایکی اساسك وجودینه قائل اولیور .

عناصر مکونه‌سی اعتباریله عالم ، ممکناتك اشنعی‌دکل بلکه ، ممکنك ابدعی » در دیور ، فقط علی‌الاکثر حسناتی قبحیاتنه غالب اولدیغی جهتله عدمنی وجودندن اولی کوریور .

بوفیلسوف عالمك قیمت‌حقیقیه‌سی نه‌دن عبارت اولدیغنی کوسترمك ایچون تاریخی اوچ دوره تقسیم ، خیر وشرك موازنه دفتری تنظیم ایدیور. عالم انسانیتك سعادته وصول امنیه‌سیله برخیال باطل آرقه‌سنده قوشدیغی فقط ، هپای سعادتی الده ایدهمدیکی . دوره‌یه خیال وضلال دوره‌سی دیور .

بت پرستلرك کافه‌سنی جامع اولمق اوزره حضرت عیسانك زمان ظهورینه قدر کچن ازمنه‌یی برنجی‌دوره اعتبار ایده‌رك شویولده سرد مطالعه ایلیور :

بودوره‌ده انسانلر سعادتی حظوظ‌نفسانیه‌لرنده ، یریوزنده تجلی ایدن کوزللکلرده آرادیلر .فقط‌حظوظ نفسانیه‌نك آلدادیجی، کوزللکك کچیجی اولدیغنی کوروب طریق خطایه سالك اولدقلرینی آکلادیلر .

« حارتمان » خریستیانلغك ظهورندن ازمنهٔ متأخره‌یه قدر کچن

زمانلری ایکنجی دوره اعتبار ایده‌رك دیورکه : خریستیانلر سعادتی ، آخرتده کندیلرینه موعود اولان جنتده بوله جقلرینه اعتقاد ایتدیلر. فقط علوم وفنون بواعتقادلرنده‌کی بطلانی اثبات ایتدیکندن آنلرده فکرلرینك طوغری اولمدیغنی آکلادیلر . اوچنجی دوره ، دورهٔ متأخرینلر . متأخرین سعادتك ترقیات فنیه ومدنیه‌ده بوله‌بیله‌جکی اعتقادینه ذاهب اولدیلر . فقط علوم وفنونك رفاه وسعادتی تزیید دکل ، برطرف امالی، احتراصاتی تشدید ایتدیکنی کوروب یاکلش فکره ذاهب اولدقلرینی تسلیمده مضطرقالدیلر. علوم وفنونك ترقیسی جملهٔ عصبیه‌نك حساسیتی آرتدیریور. بوده انسانلرده دها زیاده حیاتدن بیزار اولمغه بر استعداد مخصوص تولید ایدیور. متأخرین بوحالی کوروب خطالرینی آکلادیلر، علوم وفنونك ، مدنیتك ترقییسندن نفرت ایتمکه باشلادیلر . « حارتمان » بواوچ نظریه‌دن شو نتیجه‌یی استحصال ایدیور . سعادت دنیلن خیال بی‌مآلك عنقای مغرب کبی بو عالمده وجودی یوقدر ، بوعالمدن بشقه برعالمك وجودی ایسه‌وهمیات صرفه‌قبیلندندر . بناءً علیه سراب مغفلدن بشقه برشی اولمیان بوحیات،ادامه‌سی ایچون چکیلن زحمته ، مشقته‌دکمز!!

ایشته کرك عالمك ، کرك حیاتك قیمت‌حقیقیه‌سنه‌دائر اجتهاد عقلیله استحصال اولنان نتایج بوندن عبارتدر. عقل بورادن اوته‌یه‌ده‌کچه‌مز . استقباحیونه ویریلن جوابلرك خلاصه‌سی شودر : فی‌الحقیقه دنیاده بسبتون فنالغك وجودی یوق دکلدر. حیاتك جفاسی صفاسنه‌غالبدر . انسانلرك حیاتدن تأذیلری تکمللریله مبسوطاً متناسب اولدیغی‌ده جای انکار دکلدر . فقط بونکله کائناتك، ذات حیاتك قبح محض اولمسی، عدملرینك وجودلرینه مرجح بولنمسی لازم کلمز . واقعا حیاتك رکن اصلیسی حرکتدن ، مجاهده‌دن عبارتدر . فقط هرحرکتك ، هر مجاهده‌نك انسانی صورت مطلقه‌ده تعذیب ایتمدیکنی ، عالمده تعذیبدن عاری بر چوق حرکاتك موجود اولدیغنی (علم روح) اثبات ایدییور . طبیعتك مخلوقاتی بر غایه‌یه طوغری سوق ایتدیکی‌ده طوغریدر . طبیعتك مخلوقاتی سوق ایتدیکی غایت کندیسنجه ملتزم اولان مقصددر . طبیعت مقصدینه خدمت ، امرینه متابعت ایدنلری هیچ بر زمان مکافاتسز براقمامشدر . سوقی درشتانه دکلدر .

بقای نوعی، بقای شخصی‌ایچون ایفا ایتدیکمز وظائف‌طبیعیه‌نك ضمنده‌کی لذت ، طبیعتك بو وظائفی حسن ایفا ایتدیکمزدن طولایی بزه مکافاتیدر . بو وظائفی یولیله ایفا ایده‌مزسه‌ك انك ضمننده بر آجی دویارزکه اوده مجازاتیدر . بوحیاتدن بشقه بر حیاتك عدم موجودیتنه کلنجه انك وجودینی تصدیق ایدنلرك اللرنده‌کی دلائل ، انکارایدنلرك دلایللرندن چوق قوتلی‌در. فنون حاضره مادیات‌دائره‌سندن ایلری کچه‌میور . اکا استناداً بو مبحثده یوریدینه‌جك محاکماتده اصابت قطعیه یوقدر .

بو مسئله‌یی انجق متافیزیق حل ایده بیلیر . اشته استقباحیونه قارشی بو وبوکا مماثل بر طاقم جوابلر ویریلیور . بکا قالیرسه استقباحیونك افکار مخصوصه‌لرینی اکلنجه نوعندن اوقوملی؛ بوافکار، رد ایچون اختیار زحمته بیله دکمز .

چونکه کرك عالم ، کرك حیات‌حقنده سرد ایدیله‌جك ملاحظات هرشیدن اول اعتقاده صکره‌ده دماغك صورت تشکلنه ، هر بنیه‌نك استعدادمخصوصنه تابع اولدیغندن ،عقلی اولمقدن زیاده‌ذوقی برمسئله‌در. فقط استقباحیه‌نك دعوالرنده عقلاً رد ایدیله‌جك نقطه‌لرده واردر .

مثلا « استقباحیهٔ مطلقه» عالمك قبح مطلق اولدیغنی ادعاایدییور. بو ادعانك منطقاً ردی مقتضیدر . چونکه ادعا غایت بین بر تناقضی محتویدر .

بونلره دیملی‌که: سزعالمك قبح‌مطلق اولدیغنی‌ادعا ایدییورسکنز.پك اعلی! فقط سزه‌بوفکرنره‌دن کلیور ؟سزده‌بوفکرك‌حصولی‌ایچون بهرحال عالمده برحسن کورمش اولمکز لازم کلیر . چونکه هرشی ضدیله منکشفدر . اکر سز عالمده بر حسن کورمه‌مش اولیدیکز قطعیاً انك قبحنه دائر بر فکر پیدا ایده‌مز ایدیکز . پیدا ایتدیککز قبح فکری عالمده حسنك وجودینی مؤید دلیل یکانه‌در . مادام‌که فکر قبحك فکر حسن ایله تعینی ضروریدر . شو حالده عالمك قبح مطلق اولدیغی حقنده‌کی ادعاکز نه وجهله صحیح اوله بیلیر ؟

قبحك وجودی منافیٔ حکمت اولدیغی حقنده‌کی ادعاکزه کلنجه بو ادعا اوته‌کی ادعاکزدن دها باطلدر . مادام‌که حسنك وجودی قبحك تعینیله ثابت اولیور شو حالده قبحك وجودینه دکل بلکه عدمنه اعتراض ایتمکز لازم کلیر ایدی .

بالفرض جناب حق حسنك تعینی سزه حواله ایتمش اولیدی ، انی نه‌یه نسبةً تعین ایتدیره بیلیر ایدیکز ؟

حسنك تعینی ایچون قبحك وجودی شرط لابد حکمنده‌در . هایدی‌بونی‌ده‌برطرفه براقه‌لم. قبحدن‌صرف‌نظرله تعین‌ایتدیره‌جککز بوحسن محاله حسن اطلاقی نه وجهله صحیح اوله بیلیر ایدی ؟ هرکس تعین ایتدیره‌جککز بوحسنك ماهیتی‌نه‌یه‌نظراً تقدیر ایدردی؟ سزك حسنکزدن نه معنی اکلایه بیلیر ایدی ؟

بناءً علیه سز قبحك عدمی شویله طورسون لزوم وجودینه قائل اولمیسکز.حتی‌انی‌موضعنده‌حسن‌بیله کورملیسکز!سزك کرك دنیانك قبح محض ، کرك دنیاده‌کی قبحك منافیٔ حکمت اولدیغی حقنده‌کی اعتراضاتکز قطعیاً غیر وارددر . ایشته ویریله‌جك جواب بودر . بوندن اوته‌سی هرکسك تجلیٔ مخصوصی دیمکدر .

دیمك‌که عالم ، استقباحیهٔ مطلقه مذهبنك ادعاسی کبی قبح مطلق دکل ایمش ! دیمك‌که دنیاده تعین ماهیات نقطهٔ نظرندن حسن لازم ایسه قبح‌ده لازم ایمش . اعتقادمجه عالم ، افعال وانظساره کوره هر ایکی صفتله اتصافه‌مستعد بر ماهیت ساذجه‌در ، بوکا بر مثال‌کتیره‌لم: آتشه قارشی اخذ ایده‌جکمز وضعیته نظراً اتش بزم ایچون ایکی ماهیت متضاده‌یی اخذه مستعد بر ماده‌در . قیشین مانغال کنارنده اللرمزی طاتلی طاتلی ایصیدوب طوریر ایکن ، بو لذتی آرتدیرمق ایچون براز دها آتشه تقریب ایده‌جك اولورسه‌ق اللرمز آجی آجی یانمه باشلار . دیمك حقیقت واحده‌دن عبارت اولان آتش،اکاقارشی اخذ ایده‌جکمز وضعیته نظراً بزم ایچون ایکی مختلف ماهیته اقتران

ايديوركه بونلردن برى احراق ديكرى تسخيندر .

تسخين طبيعتمزه ملايم كلديكى ايچون بالطبع اكا خير ديرز ، استحسان ايدرز-احراقه كلنجه اوده طبيعتمزه موافق كلديكى ايچون اكاده شر ديرز ، استقباح ايدەرز . آتشك ماهيت مخصوصه سنه كلنجه اكا بر شى ديمكه حقمز يوقدر .

دنياده طبقى بويله در . فنالق صورت مطلقه ده آنك ذاتنده دكل ، افعال وافكار اعتباريله اكا او ماهيتى آلديران انسانلرده در .

دنيايى قبيح كورن فلاسفه معذوردر . چونكه عيارى پكده درست اولميان عقل دوربينى ايله حقيقت انجق بو قدر كوريله بيلير . يوقاريده سويلنديكى وجهله دنيايى برحكيم مسلم ده فناكورير .

فقط هر ايكى نظر بيننده ثرى ايله ثريا مابينى قدر فرق واردر .

تأييدات سماويەدن استغنا ، صرف عقلك دلالتنه اقتدا ايله عالمى فناكورمەنك نتيجەسى سقوط غياى شقاوت ، كمال موعوده وصول ايچون استحقار ناسوتك نتيجەسى ده ابدى الدوام اولان سعادت عظماى آخرتدر . ايكى نقطهٔ نظر آراسنده كى فرق عظيمه كلنجه دنيايى فناكورن فيلسوفلر عالمده كى فنالغى قدرت فاطرده كمالك فقدانندن حمل ايدييورلر . حال بوكه حكماى اسلاميه تماميله بو فكرك عكسنى التزام ايدەرك ، هر شيئك خلقنده عقل بشرك احاطه ايده ميه جكى بر چوق حكم خفيه موجود اولديغنى قبول ايله عالمده ذره قدر عبث بر شى اولمديغنه قائل اوليورلر .

كوريليوركه شو ايكى اعتقاد تماميله يكديكرينك ضديدر .

« افمن شرح الله صدره للاسلام فهو على نور من ربه » ايت جليله سنك سرفيوضنه مظهر اولانلر او نورك اعانه سيله حقيقتى كورمكده مشكلاته اوغرامازلر .

فريد

خطبه

الحمد لله ضارب الامثال والحكم ، والصلاة على سيدنا محمد سيد العرب والعجم . وعلى آله وصحبه وسلم تسليما كثيرا .

« عباد الله » وفقنى الله واياكم لطاعته ، وألهمنى واياكم سلوك سبيله السوى ، وصراطه المستقيم ، صراط الذين أنعم عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين ، ومن أحسن قولا ممن دعا الى الله وعمل صالحاً وقال انني من المسلمين .

(اخوانى) لقد جعل الله من خصائص هذه الأمة ان يكون الامر بينها شورى ، والدعوة الى الحق متبادلة ، جعل كلا راعيا ، وكلا مسئولا عن أخيه ، يأمره بالمعروف ، وينهاه عن المنكر بالطيب من الكلام ، والمستملح من أساليب الهداية والارشاد ، والمؤمن مرآة المؤمن كما فى الحديث الشريف .

(اخوانى) التواصى بالحق والتناهى عن المنكر كانا ولا يزالان سياجا لهذه الامة ، وحفاظاً لوحدتها ، كانا ولا يزالان معيارا تقدر به الغيرة القومية ، وما ينتهى اليه حب التضامن بين هذه الامة طوائف وأفرادا ، وقد أساء بعض الأقدمين تأويل قوله تعالى — « ياأيها الذين آمنوا عليكم أنفسكم لا يضركم من ضل اذا اهتديتم » — فظنوا أن الرجل غير مسئول الا عن نفسه ، غير مطالب باصلاح حال اخيه وتعهده بالارشاد والنصيحة حتى قام ابوبكر رضى الله عنه خطيبا فى القوم فقال : « أيها الناس ! انكم تقرءون هذه الآية وتضعونها فى غير موضعها ، وانى سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : اذا رأى الناس المنكر ولم يغيروه اوشك الله ان يعمهم بعقاب — (عليكم انفسكم) أى يامعشر المؤمنين بأن يعظ بعضكم بعضاء ، ويرشده الى مايصلح به امور دنياه وآخرته ، ثم لا يضركم من ضل من آبائكم اى من مات منهم فى الجاهلية ، كما لا يضركم من يضل من اخوانكم المؤمنين بعده أمره بالخير ، ونهيه عن الشر »

(اخوانى) لقد أنذرنا الحق سبحانه أشد الوعيد على ترك هذا الواجب ، وأقسم ان لا نجاة لغير الذين آمنوا وعملوا الصالحات ومن تواصوا بالحق ، وتواصوا بالصبر ، علق سبحانه نجاتنا على مجموع هذه الاربعة علماً منه أنها جماع الخير ، وأنها شاملة لسائر التكاليف العمرانية من تعظيم الشريعة ، والانقياد الى دعاة الحق ، والوفاء بالعهود ، وصون الأعراض ، والصدق فى المعاملة ، وانصاف المستضعفين ، وبذل الاعانات ، والامتناع عن قول الباطل ، وشهادة الزور ، والسعاية بين المتحابين ، واجتناب الغش بجميع ضروبه امتثالاً للحكم الشرعية المأثورة فى كل مطلب من هذه المطالب ، ولا ازيدكم أيها الاخوان تبصيرا بمرمى المشرع الاسلامى فى حديثه المتواتر « من غشنا فليس منا » — ومقدار مالهذا الزجر من الارتباط بمصلحة المجموع فان ثروة الفرد انما هى جزء من ثروة الامة التى يعتزى اليها ، ويعيش بين ظهرانيها ، وفيما تضمنه سورة القمر ، من العظات والعبر ، مزدجر لمن يخشى ويتذكر ، وحجة على المفرطين فى استعمال ماأودع ان الانسان من المواهب اللدنية والقوى النفسانية العالية ، ناهيكم بالخطاب القدسى الكريم ، « وماخلقت الجن والانس الا ليعبدون » فليس المراد بالعبادة هنا الا أن يتبع المرء سنن الكون ، ويأخذ بأسباب الرقى ، ويستخدم مواهب الحق سبحانه فى عمارة الارض ، وتحصيل أسباب الرزق والسعادة لنفسه ولقومه ، وقد كان الصالحون من قبلكم يلتمسون نصيبهم من الدنيا كما يلتمسون المثوبة من وراء الاعمال الصالحة ، والمال قوام الحياة ، وزينة الامم ، وعدة الحكومات ، ولكل زمان أيها الناس مطالب ومقتضيات ، والامثلة كثيرة ، والعظات حاضرة بين أيدينا ، ولكننا نمر عليها سراعاً ، وتطير أنفسنا منها شعاعاً ، حتى لكأننا نحن الذين قيل فينا « فتقطعوا أمرهم بينهم زبرا كل حزب بما لديهم فرحون ، وكأين من آية فى السموات والارض يمرون عليها وهم عنها معرضون » (اخوانى) — خذوا بأسباب التقدم ، وتعلقوا بأذيال الاصلاح الأدبى والمادى ، وسارعوا الى الاستفادة ممن تقدمكم ، والانتفاع بمجهودات من عاصركم ، واتعظوا بغيركم قبل أن يتعظ بكم غيركم ، والحكمة ضالة الحكيم يلتقطها أنى وجدها .